Nové období veřejné akce k zvelebování drobných živností a domáckého průmyslu zahájeno bylo v Rakousku za vzorem jižního Německa a Švýcarska r. 1892 ministerstvem obchodu a po jeho příkladu četnými obchodními a živnostenskými komorami a zemskými výbory, takže byla posléz v tomto směru vedle státního úřadu pro zvelebování živností, ministerstvu veřejných prací přiděleného, činna řada zemských a komorních ústavů ve všech zemích korunních kromě Dalmacie (v Čechách v Praze, Liberci, Chebu, Král. Hradci, na Moravě zemský úřad ku zvelebování živností s českým a německým odborem v Brně), nehledíc ani k samostatným veřejným ústavům úvěrním a pojišťovacím, pro drobné živnostníky i rolníky v některých zemích zřízeným.*)

□ □ ⊡

# Velkostatek, fideikomis a agrární reforma.**)

## I.

Latifundia jsou následkem politické historie nejvíce rozšířena v českých zemích. Až do českého povstání r. 1618 měla i u nás téměř každá vesnice svého pána a nebylo tedy převelikých dominií. Teprv když po potlačení stavovské vzpoury asi třetina všech statků byla zabrána císařem a potom »donacemi« nebo prodejem za babku — jitro druhdy po jednom zlatém — v málo rukou nahromaděna, vznikla u nás latifundia. Valdštýn skoupil r. 1623 sám 99 dříve samostatných panství v severních Čechách a podržel z nich 64, jež byla arci po jeho zavraždění rozdělena asi v 10 dominií. V jižních

*) U ministerstva veřejných prací (dříve obchodu) byl zřízen zvláštní poradní sbor pro zvelebování živností, v Čechách byla poradným orgánem zemského výboru zemská komise živnostenská, na Moravě zemská rada živnostenská. Předmětem této positivní péče a podpory drobné výroby živnostenské bylo učednictví, průmyslové vzdělávání (kursy odborné a účetnické), sdružovací ruch a úvěrnictví živnostenské; nejnověji obracely obce (Vídeň) zřetel k odstranění nouze o vhodné dílny a byty řemeslnické, zvl. při živnostech s hlukem nebo jiným obtěžováním sousedstva spojených.

**) Grossgrundbesitz, Fideikommiss und Agrarreform. Eine Studie von Dr. Wilhelm v. Medinger. Vídeň a Lipsko 1919, stran 131.

Německočeský velkostatkář šl. Medinger psal tuto knížku před rozpadem Rakouska, aby jí přispěl k provedení jednotné, všechny tehdy rakouské země zahrnující, velkorysé agrární reformy, a myslil ji tudíž původně jako spis směřující proti majetku latifundiovému. Rozpadnutí říše, jež provedení jednotné agrární reformy rakouské nadobro a navždy zmařilo, i postátňovací a rozdrobovací záměry poslední doby však přiměly jej přeložiti spíše těžisko v obhajování účelného velkostatku, t. j. velkostatku nejpříznivější výrobnětechnické, politické i sociální podmínky poskytujícího, a varovati prý tak dnešní držitele moci, aby své nynější moci nezneužívali. V obraně velkostatku jisté »účelné« výměry Medinger bezděky je ve shodě s vážnými vědci socialistickými (nejnověji i prof. Dr. K. Ballodem). Protože u nás ani zahájená agrární reforma nevynesla pozoruhodnějších publikací agrárněpolitických, přinášíme alespoň některé zajímavosti z poučné knihy Medingrovy.

Čechách zdědili bavorští hrabata Švarcenberkové nejprve veliký majetek kancléře knížete Eggenberka a skupovali i zdědili v pozdějších stoletích svoji dnešní obrovskou državu. Avšak málo dnešních latifundiových držitelů českých zemí náleží staré šlechtě, již před 30letou válkou u nás mocné; většina pochází z dvorské a vojenské šlechty tehdy utvořené.

Touto šlechtou byli namnoze přistěhovalci z cizích zemí, byť i tehdy dílem habsburských nebo s císařem spojených, condottierové Italové, Španělé, Portugalci, Francouzi, Valoni, Angličané, Skotové a Irčané, kteří slouživše tehdy ve vojště císařově byli od něho odměňováni majetkem pozemkovým, tituly a výsadami. Jejich služby nebývaly rázu ryze vojenského; byliť vojevůdci tehdy také válečnými podnikateli, kteří vojska najímali a je všemi potřebami často na vlastní útraty opatřovali a císaři i jinak z majetku válečnými kontribucemi získaného veliké zápůjčky poskytovali. Celá válka byla tehdy císařem financována konfiskací statků »rebelů«. Tak byla v našich zemích tehdy uměle zdomácněna řada cizozemských rodin, dobrodruhů ze všech koutů světa, kteří žijíce dle vlastních zvyklostí a mluvíce cizími jazyky působili v národě, kterému se nedostávalo síly je amalgamovati, jako cizí těleso, infikujíce svým cizozemským jádrem i staré rody domácí, kdežto v Prusku přečetní hugenoti a royalisté francouzští s národem úplně splynuli a v Anglii a Francii cizí emigranti šovinismem předstihovali dokonce obyvatelstvo domácí.

Naproti tomu v alpských zemích, od války ostatně téměř ušetřených, hnutí protireformační směřovalo více proti měšťanstvu, zejm. proti protestantskému hornictví, jež vypuzením protestantů tam také úplně bylo zničeno, kdežto konfiskace statků a potom hromadné jich rozdílení oblíbencům dvora a klášterům bylo řidší, a drobná šlechta i sedláctvo houževnatější. Proto tam latifundia pro zemědělství nemají daleko toho významu jako u nás, a rytířstvo pozbylo své životní síly teprv pozemkovým vyvazením roku 1848; zbaveni totiž robot a dávek set a tisíců poddaných seděli nyní na svých zámcích s nepatrným vlastním majetkem pozemkovým, který býval dříve u šlechty věcí vedlejší, bezmocně, neschopni k přeměně robot v námezdnou práci, k větším investicím, ku zintensivnění a zindustrialisování své produkce zemědělské, starobylé hrady a půvabné zámečky přecházely v ruce zbohatlých průmyslníků bez tradice a zkušeností, z panských sídel stávala se nanejvýš letní sídla bohaté buržoasie. Kdežto tedy v Tyrolsku, Vorarlberku a Salcbursku majetek latifundiový hospodářsky nic neznamená, i ve Štyrsku a Korutanech zabírá jen lesy a přemnoho neproduktivní horské půdy a i v Dolních a Horních Rakousích je zcela nepatrný, bylo dle schematismů z let 1902—5 latifundií

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| v Čechách | 38 | dohromady | s | 946.400 | *ha* | půdy | nebo 18% | plochy země, |
| na Moravě | 14 | » | | 289.900 | » | » | » 13% | » » |
| ve Slezsku | 4 | » | | 129.900 | » | » | » 25% | » » |

Největším soukromým velkostatkářem v bývalém Rakousku-Uhersku byl kníže Esterhazy v Uhrách s 243.500 *ha*, v bývalém Rakousku kníže Švarcenberk s 207.000 *ha*, jemuž jedině v Čechách náleželo 176.400 *ha* čili 3.4% plochy zemské (třetina českého království), pak kníže Liechtenstein (184.300 *ha*), arcivévoda Bedřich 161.700 *ha* (z toho ve Slezsku 64.300 *ha* čili 13% nebo přes 1/8 plochy zemské), císařův majetek soukromý a rodinného fondu činil v monarchii 149.900 *ha* (z toho v Rakousku 109.000 *ha*). V Čechách bylo 38 latifundií o více než 10.000 *ha* a tolikéž velkostatků o 5—10.000 *ha*, vesměs majetek šlechtický nebo církevní (pražské arcibiskupství 23.000 *ha*, svatovítská kapitola 11.000 *ha*, premonstrátské kláštery v Teplé a na Strahově po 9—10.000 *ha*, pak řády křižovnický, maltézský a klášter cisterciácký ve Vyš. Brodě a benediktinský u sv. Markéty po 5—6000 *ha*), a městské obce Písek (přes 7000 *ha*), Kašperské Hory a Loket (po 5—6000 *ha*).

Na Moravě bylo latifundií o více než 10.000 *ha* celkem 14, v tom mimo šlechtu arcibiskupství olomoucké (36.600 *ha*), o polovici více než pražské, chrám. kapitola (10.500 *ha*) a německý řád rytířský (10.000 *ha*), a velkostatků o 5—10.000 *ha* úhrnem 22 (v tom metropolitní kapitola olomoucká 8—10.000 *ha* a město Brno přes 5000 *ha*), ve Slezsku 4 latifundia (v tom prusko-slezské biskupství vratislavské 33.800 *ha* a rytířský řád německý 13.900 *ha*) a 2 velkostatky mezi 5—10.000 *ha*.*) Jsou-li příslušné číslice ještě správné, nemělo ani Německo tak obrovských sou-

---

*) Poněvadž majetek latifundiový při pozemkové reformě u nás zahájené asi nejdříve zmizí, uvádíme na historickou paměť dosavadní jeho majitele v zemích české koruny, a sice i s dřívějšími tituly, u nás nyní rovněž zrušenými, aby vyniklo, že nebylo mezi nimi téměř jména prostě občanského. Měli v Čechách majetku přes 10.000 *ha*:

| | | | |
|---|---|---|---|
| Adolf Jos. kníže Švarcenberk | 176.000 | Zdeněk hr. Kinský | 14.700 |
| Jos. kn. Colloredo-Mannsfeld | 58.000 | Vilém kníže Hohenzollern | 14.500 |
| Adolf hrabě Valdštýn (1916) | 47.000 | Karel kníže Paar | 14.000 |
| Max Egon kn. Fürstenberk | 40.000 | Karel kníže Löwenstein | 14.000 |
| Jan kníže Liechtenstein | 37.200 | Ervín hr. Nostitz-Rienek | 13.500 |
| císař Frant. Josef I. | 34.700 | Alain kníže Rohan | 13.000 |
| Eugen hrabě Černín | 32.000 | Jiří kníže Lobkovic | 12.600 |
| Frant. hr. Clam-Gallas | 31.600 | arciv. Frant. Ferdinand | 12.600 |
| Zdeněk Ferd. kn. Lobkovic | 28.000 | kněžna Khevenhüllerová a hrab. Festetitsová | 12.000 |
| Karel kníže Švarcenberk | 28.000 | Jindřich kníže Hanavský | 12.000 |
| Karel kníže Kinský | 25.500 | Bohumír princ Hohenlohe-Langenburk | 11.000 |
| Karel hrabě Buquoy | 25.000 | metropolit. kapit. svatovítská | 11.000 |
| Albert kníže Thurn-Taxis | 24.500 | Jos. Osv. hr. Thun-Hohenstein | 11.000 |
| pražské arcibiskupství | 23.000 | Bedřich vévoda Beaufort-Spontin | 10.000 |
| Jan hrabě Harrach | 20.000 | Josef hrabě Herberstein | 10.000 |
| Alfred kníže Windischgrätz | 20.000 | Vilém K. A. princ Schaumburg-Lippe | 10.000 |
| Klement kníže Metternich | 20.000 | Leopold hrabě Šternberk | 10.000 |
| Frant. Jos. kn. Auersperk | 19.000 | | |
| Aloisie hr. Černínová | 17.600 | | |
| Fr. hr. Thun-Hohenstein | 17.600 | | |
| Karel kn. Trauttmansdorf | 17.000 | | |

kromých držav pozemkových jako bývalé Rakousko-Uhersko*) a v Německu byly mezi velkostatkáři živly nešlechtické daleko četněji než v Rakousku.**) Vůbec chyběl bývalému Rakousku rázovitý typ zdatného, pracovitého, nezávislého a sebevědomého zemanstva, který by na svém statku sám žil a hospodařil a jaký mělo Prusko v majitelích t. zv. statků rytířských. Velkostatkářstvo v našich zemích plnilo v historii ovšem také své poslání průkopníka a nositele pokroku v průmyslu a zemědělství, zřizovatele prvních podniků velkoprůmyslových, ke kterým se lidu ochuzenému a zřídlému nedostávalo jak inteligence tak kapitálu, šiřitele nových druhů rostlinných i zvířecích — veliké byly jeho zásluhy v 18. a 19. stol. o doplnění stavu dobytka válkami téměř zničeného, o náhradu tuzemského drobného skotu plemeny švýcarskými a holandskými, o zavádění pěstění zemáků a jetele, o pokrok od hospodaření trojpolního ke střídavému, o řepní kulturu a cukrovarství, o zemědělské vzdělávání a výzkumnictví.

---

Na Moravě měli přes 10.000 *ha*:

| | | | |
|---|---|---|---|
| Jan II. kníže Liechtenstein . . | 109.000 | Jindřich hr. Haugvitz . . . . | 11.500 |
| arcibiskupství olomoucké . . | 36.600 | Em. kníže Colalto et S. Salvatore . . . . . | 10.800 |
| Antonín Dreher . . . . . | 17.000 | olomoucká kapitola . . . . . | 10.500 |
| Ant. hrabě Magnis . . . . . | 14.000 | Alois hr. Podstatzky-Liechtenstein . . . . . | 10.400 |
| Hugo kníže Salm-Reifferscheidt | 12.800 | řád německých rytířů . . . . | 10.000 |
| Bratří Thonetové . . . . . | 12.700 | Václav hrabě Kaunitz . . . . | 10.000 |
| svob. p. de Forest . . . . . | 12.700 | | |
| statky c. a k. rod. fondu . . . | 11.500 | | |

Ve Slezsku měli přes 10.000 *ha*:

| | | | |
|---|---|---|---|
| arciv. Bedřich . . . . . | 64.000 | Jindř. hr. Larisch-Mönnich . . | 18.200 |
| biskupství vratislavské . . . . | 33.800 | řád něm. rytířů . . . . . | 13.900 |

Někteří šlechtici měli ovšem latifundiové majetky v několika zemích; tak Jan II. kn. Liechtenstein měl vedle obrovského majetku moravského ještě 9.500*ha* ve Slezsku a 21.000 *ha* v Dolních Rakousích, Adolf Josef kn. Švarcenberk vedle českých 176.000 *ha* ještě ve Štyrsku 33.000 *ha*, případy ty však nejsou tak četné, jak by se mohlo zdáti; každá země měla jaksi svoje zvláštní velkostatkářstvo. Rodinný fond císařský měl majetek i v Dolních a Horních Rakousích (13.000 a 10.000 *ha*), císař Frant. Josef v Dolních Rakousích a Štyrsku (13.800 a 22.000 *ha*). V alpských zemích jsou majiteli velkostatků četně i kláštery (Klosterneuburk, Heiligenkreuz, Kremsmünster, Admont, Skt. Lambrecht), v Horních Rakousích patřil největší majetek Solná Komora, státu, v Salcbursku byla největší král. doména bavorská. V Haliči mezi polskou šlechtou jsou největšími latifundiáři firma Jan Liebig a C. (62.200 *ha*) a arciv. Karel Štěpán (51.000 *ha*).

*) Největší soukromé majetky měli tam kníže Pless (60.801 *ha*, jen čtvrtina državy esterhazyovské v Uhrách a méně než třetina švarcenberské nebo i liechtensteinské v Rakousku), kníže Hohenlohe-Sigmaringen (59.900 *ha*) a kníže Hohenlohe-Oettingen (39.700 *ha*).

**) Ze 40 největších statkářů Pruského Slezska byla $^1/_3$ občanská, ze 63 majitelů latifundií v Čechách, Moravě, Slezsku, Horních a Dolních Rakousích, Štyrsku a Korutanech byli občanského původu jen 3 (velkoprůmyslníci Wittgenstein, Dreher a bratří Thonetové), 2 z mladší šlechty (baroni Mayr-Melnhof) a 58 za šlechty staré. V Německu patří také četná města k největším majitelům půdy, kdežto ve všech zemích býv. Rakouska měla přes 5000 *ha* pozemkového majetku toliko města Lvov, Brno, Písek, Kašperské Hory a Loket.

Avšak časy se změnily, nejdůležitější funkce velkostatku převzal stát a jiní činitelé veřejní a jen jako obtížné atavismy zbyly mu na př. patronáty (v Čechách nad 1505 hlavními a 530 filiálními kostely a kaplemi) s vydržováním budov kostelních a farních, dodáváním dříví, piva a j. deputátů a j. povinnostmi, které za dnešních poměrů cenových výnos četných velkostatků značně snižují. Obrovské bývá často i zatížení pensemi úřednickými.

(Dokončení.)

□ □ □

# ZPRÁVY.

**Státní bankroty.** IV. Co do druhů bankrotů, může býti bankrotem porušena povinnost k placení úroků nebo povinnost zaplacení kapitálu nebo obojí.

Úroková povinnost může býti porušena tím, že se placení úroků vůbec zruší nebo prozatím zastaví nebo že se výše úroku jednostranně sníží nebo že se placený úrok zvláštní kuponovou daní zkrátí. Tak Řecko od r. 1873 po dlouhou dobu vyplácelo své kupony jen 30%, Portugalsko snížilo — arci se svolením svých věřitelů ne zcela dobrovolným — r. 1841 na řadu let dlužné úroky se 4 na $2^1/_2$%, na tucty případů snížení úroku poskytují zejm. státy jihoamerické. Více méně dlouhé, předem časově určité nebo neobmezené zastavení placení úroků patřilo až do konce 19. století v mnoha zemích k pravidelným zjevům finančního oddechu po válkách nebo vnitřních nepokojích (t. zv. odložené, mrtvé dluhy státní). Tak Španělsko v letech 1820—1869 velmi rychle po uzavření půjček přestávalo platiti úroky a obnovilo je teprv, když muselo dělati zase nové dluhy; r. 1834 prohlášena nezúročitelnost třetiny zahraničního dluhu, za druhé dvě třetiny dány nucenou konversí nové 5%ní obligace. V Prusku zastavil r. 1683 »velký kurfirst« Friedrich Vilém skoro všechny úrokové platy a ve válkách napoleonských zastavilo Rusko placení úroků v letech 1806—1811 pro půjčky zahraniční a v letech 1806—1814 pro tuzemské, Řecko zastavilo od r. 1827 placení úroků skoro po půl století. Ze států mimoevropských vynikly zde zvláště Argentina — první půjčka uzavřena tam r. 1825, ale úroky platil stát pouze pět let, po dalších 28 let (1829—1857) bylo placení úroku zastaveno, teprv r. 1890 došlo však k dohodě s bankou anglickou — a Mexiko, které rovněž r. 1825 uzavřelo svou první půjčku v Evropě, zastavilo však placení úroků již po dvou letech a platilo i v pozdějších letech úroky jen v době od r. 1836 do 1846, od r. 1850 do 1859, a k dohodě o úrokové redukci na 3% došlo teprv r. 1886. Podobně neplatily úroků Labrador 1828 až 1859, Quatemala 1828 až 1855, Ecuador 1834 až 1854 a 1868 až 1899. Zaplatí-li stát zadržené úroky — řídká to výjimka a zbytečná — dodatečně, lze mluviti vlastně spíše o jakémsi moratoriu.

Snížením úrokové míry jest též, platí-li stát úroky nikoliv, jak při emissi půjčky přislíbil, v hotovosti (v kovu), nýbrž v papírových peně-

zápis kartelových smluv do rejstříku kartelového, zákaz kartelů tajných neb obecně škodlivých a pod.). V. Britanie nepřipouští kartely jen, má-li býti svobodná soutěž jimi úplně vytlačena; Rusko zakázalo kartely na potraviny a j. zboží nezbytné potřeby, zavedlo však r. 1895 samo nucený kartel v cukrovarství (podobně Rumunsko v rafinerii petroleje a Italie v sicilském průmyslu sirném). Jinak spadají zde (stejně i ve Francii a Belgii) kartely pod obecné předpisy práva občanského a trestního. V Rakousku osnovy z let 1897 a 1898 pro kartely na předměty daně spotřební neuzákoněny.

V. Vedle kartelů jsou dalšími druhy podnikatelských sdružení

a) ringy (corners), t. j. ryze spekulativní přechodná sdružení podnikatelů, hlavně obchodníků, za tím účelem, aby skoupivše a dočasně zadrževše veškeré pohotové zásoby zboží (mědi, bavlny, obilí) mohly spotřebitelstvu vnutiti ceny monopolické; ringům jde tedy o umělé přechodné vyvolávání silných cenových diferencí, kdežto kartelům o stálost výroby a cen;

b) trusty vznikají,

když veškeré podniky určitého odvětví se podrobí jednotnému vedení a správě malého počtu důvěrníků (trustees), jimž akcionáři své akcie k vykonávání hlasovacího práva odevzdají; nověji však se jako trusty označují vůbec případy, když několik podniků fusí splyne vlastnickým právem v jediný velkopodnik, v němž dosavadní samostatné podniky tudíž úplně zanikají. Trusty rozmohly se zejm. v Americké Unii, kde jejich nešvary vedly již r. 1890 k zákazu a trestům (nový zákon ze 7. února 1903), ve skutečnosti málo účinným.

Přičleňují-li se k výrobě tovarů i výrobny pro polotovary a suroviny, mluvíme o kombinaci závodů takto věcně se doplňujících (na př. k výrobě válečného materiálu vlastní hutě, doly na uhlí a železnou rudu a pod.). (Dokončení.)

□ □ ⊡

# Velkostatek, fideikomis a agrární reforma.

(Dokončení.)

## II.

Instituce fideikomisů přešla do Rakouska ze Španěl teprv od r. 1600. První fideikomisy v Čechách byly Malovců, Liechtensteinů a Bubnů, v dědičných zemích rakouských je obdrželi Thunové, Herbersteinové, Liechtensteinové, Wurmbrandové a Khevenhüllerové. Nejvíce fideikomisů bylo založeno Leopoldem I.; Marie Terezie a Josef II. byli jejich odpůrci. Celkem bylo reálních fideikomisů v Rakousku (1895) 292, z toho v Cechách 58, na Moravě 18 a ve Slezsku 5, v Haliči 9, v Dolních Rakousích 71 a v Horních 20. V Salcbursku byly zrušeny r. 1808 od Bavorů, v Tyrolích

Dalmacii, Přímoří a Haliči se skoro vůbec nevyskytují, skrovně jsou zastoupeny ve Štýrsku, Bukovině a Slezsku (zde jen 3·4% veškeré plochy), poněkud značněji v Krajině, Horních a Dolních Rakousích a nejsilněji na Moravě (8·1%) a v Čechách (11·2%). Ovšem zahrnuje majetek svěřenský z největší části plochy neproduktivní, zejm. v alpských zemích, lesní a v Čechách i rybniční, kdežto jeho podíl v ploše orné je poměrně nepatrný — největší arci zase v Čechách (5·2% rolí, úhrnem 237·000 ha), v Dolních Rakousích (3·08%), na Moravě (2·9% čili 70·000 ha) a ve Slezsku (1·64%). V českých zemích jsou fideikomisy skoro vesměs velkostatkové, v jiných je dost fideikomisů domovních a malorolnických.*)

Svazek svěřenský prospěl sice k udržení nemovitého majetku v rukou rodiny, k zachování lesů, rybníků, parků a historických památek stavebních i krás přírodních, měl však i pro samy držitele též stinné stránky. Při každém dědickém přechodu odpadly z hospodářství všechny vytěžené peníze, takže nebylo dosti provozovacího kapitálu pro podniky zemědělskoprůmyslové, jež byly do války mnohem výnosnější než vlastní rolnictví. Kontrola hospodaření skrze úřady a velmi zdlouhavý postup úřední pro povolování každého kroku držitelova podlamovaly všechnu iniciativu a energii, nesčetné služebnosti, tísnivá nadání a dluhy a značné apanáže příbuzným způsobily, že držitel nehospodařil vlastně pro sebe a dokonce, neměl-li synů, střehl se investicí, protože o peníze, jež by byl vynaložil, připravoval vlastně své dcery. Fideikomis kladl si za cíl zachování šlechty, byl však často příčinou, že nejslavnější staré rody vymřely. Celý majetek přecházel vždy na jediného držitele. Mladší synové stávali se úředníky a důstojníky, nebo se oddávali nečinnosti. Bylo neštěstím, že u nás všichni dědili titul, kdežto v Anglii přechází titul jen na dědice majetku, kdežto ostatní jím nejsou zatíženi. Od té doby, co se platy úřednické a důstojnické zmenšily a tato povolání přestala býti doménou šlechty, množily se žebrácké existence šlechtické. Právě rodiny se zvučnými jmény mají často úžasný počet ztroskotaných členů. Nalézti občanské povolání bývalo pro příslušníka vysoké šlechty u nás nesmírně těžko; stavovské předsudky byly při tom často menší než zaujatost obecenstva. Mnozí zůstali neženati a jejich kmen vymřel. Nejhůře bylo s dcerami. Odbyty nedostatečnými odkazy nebo výbavami, bez výdělku trávily u bohatších příbuzných nebo živořily v klášteřích. Na 946.000 ha půdy v Če-

*) Vedle reálních fideikomisů bylo v Rakousku i 196 svěřenství ryze peněžních (v Čechách a na Moravě po 16 s kapitálem 1·849 mil. a 1·683 mil. zl. r. č.) a 201 svěřenství peněžní spojené s reálními (náhradní kapitály za vyvazená práva vrchnostenská, odprodané nemovitosti a pod.), z toho v Čechách a na Moravě opět po 16 v obnosech 3·602 a 2·388 mil. zl. a ve Slezsku 4 s obnosem 1·036 mil. zl. r. č. — Daleko více bylo svěřenství v Prusku, celkem 1045 v roce 1895 a 1297 v r. 1913 o 2·46 mil. ha (7·1% státního území), arci poměrně menších.

chách, která dodnes patřila 38 pánům, mohlo zcela dobře hospodařiti aspoň 10krát tolik příslušníků týchž rodů, přečetná panská sídla, parky atd. ležely opuštěny — a při tom se nedostávalo lidí pro veřejné funkce, volby a j. Nejhorším následkem příliš velkého majetku svěřenského byl však absentismus, který se rozmohl od vzrůstu latifundií, koncem 17. a poč. 18. století. Držitel nebydlil na statku, nebyl vlastně nikde domovem, stěhoval se vlastně jen z místa na místo, přicházel na statek jen na krátký letní pobyt nebo jen na hony, na statcích vládli jen úředníci, většinou bez kontroly. Špatné výtěžky nutily držitele k propachtování statků. Po výrobní stránce se pacht často osvědčil; pachtýři docílili často výtěžků, jakých by se ve vlastní režii bylo nikdy nedosáhlo. Zejm. v Čechách a na Moravě jsou vzorné velkopachtýřské závody, často ve spojení s cukrovary. Ale ve většině případů, jakmile nájemní smlouva chýlí se ke konci, půda se vymrskává, budovy neopravují, dobytek zhoršuje. V protivě k Anglii a Německu u nás váženého, nezávadného stavu pachtýřského téměř není; je jen zcela málo pachtýřů, kterým může pronajímatel svůj statek svěřiti bez jistého nepříjemného neklidu, vypíše-li se pronájem, hlásí se většinou jen velmi pochybné existence. Zvlášť nyní za války pak ukázal se dlouhodobý pronájem dvorů nebo pil pro majitele osudným; jako dříve velkostatkáři přihlíželi, jak jejich úředníci bohatli a po odchodu na odpočinek veliké podniky zakládali, tak dnes patřili na to, jak jejich nájemci stávali se milionáři. A když i za války pacht prošel, nemohli pronajaté statky převzíti, protože neměli ani inventáře ani kapitálu. Medinger doporučuje tedy, aby latifundia, která v své hlavní podstatě musí býti propachtována, rozdělena byla v menší jednotky, jež by jejich držitelé sami mohli přehlédnouti a vzdělávati. Nikoliv arci, aby velkostatky všeobecně v trpasličí hospodářství byly roztříštěny: zničila by se tím hodnota dosavadních zařízení velkozávodních, nové budovy obytné a hospodářské pohltily by miliardy, jichž není, atd. Také velkostatek má své poslání (v podstatě zejm. mnohostrannost produkce), právě tak jako statky drobné a střední; nejlepší jest zachovati správnou směs všech velikostních kategorií. Rozptýlené, odlehlé parcely by arci bezpodmínečně mohly býti prodány obcím, sedlákům a chalupníkům, v hustě zalidněných krajích by snad i celé komplexy pro intensivnější kulturu mohly býti kolonisovány. Bylo právě neštěstím Rakouska, že nebylo skoro nic věnováno na vnitřní kolonisaci, kdežto v Německu v l. 1886—1913 miliarda marek, v malém Dánsku v l. 1900—1913 31 mil. dáns. korun, Prusko již za války věnovalo na válečnické domoviny 100 mil. M, v Anglii Lloyd George platí za náruživého kolonisačního politika. Je nepopíratelno, že rubem převahy velkostatků jest vystěhovalectví, jak ukazují zejm. příklady u Rusínů a vůbec v Uhrách. Města by dále měla získati sousední pozemky pro zřizování zahradních čtvrtí, načež by se mohlo počíti s pokusným, obezřelým rozbíjením velkostatků osob právnických, což by — Medinger počítá s poměry bývalého

Rakouska: 3·4 mil. ha, z toho rolí 1·5 mil. ha — stačilo pro osazení 80.000—100.000 sedláků. Nebudeť snadno nalézti ani také hned dosti schopných osadníků, ani opatřiti pro ně rázem dům a příslušenství.

Medingerův spis ukazuje nám leckteré dosud nedosti ceněné stránky problému velkostatkářského. *K. T.*

□ □

# ZPRÁVY.

**Státní bankroty.** V. Věřitelům státním poskytovány jsou druhdy, zvl. zahraničním, určité záruky za plnění závazků, půjčkou převzatých, a ochrana proti jich porušení státem dlužnickým. Jsou to záruky ústavní nebo reální, státní intervence všeho druhu, finanční kontroly mezinárodní, ochranné svazy věřitelské a smírčí soudy. Záruky ústavní, j. na př. v Holandsku a Španělsku*), nejsou leč prázdná slova. Reální záruky liší se od občanského práva zástavního tím, že záležejí v přikázání veřejnoprávních příjmů (daní, výnosu monopolů a pod.) věřitelům, že se z těchto záruk zpravidla ihned přímo hradí úroky a úmor garantovaných půjček a že možnost zakročení proti nedostojnému státu nepřísluší každému jednotlivému věřiteli, nýbrž jen souhrnu všech oprávněných. Zvláštní formy se vyskytují zejm. při prvním ucházení se státu o úvěr zahraniční. Turecko zastavilo při své první mezinárodní půjčce r. 1852 své všeobecné příjmy a zejm. tribut egyptský, r. 1855 rovněž tento tribut, pokud nebyl zabrán již první půjčkou, a cla smyrnská a syrská, při půjčce r. 1858/9 cla cařihradská, při pozdějších půjčkách i příjmy z prodeje tabáku, soli, poštovních známek a koncesí, až r. 1876 nastala éra úpadků v říši otomanské. R. 1907 dostal sultán marocký v Paříži a v Londýně půjčku jen na zástavu klenotů a j. pokladů v svém paláci fezském v úhrnné hodnotě 15 mil. fr. Reální záruky leckdy věřitelům skutečně prospěly: při tureckém bankrotu z r. 1881 nepropadly půjčky egyptským státem garantované, při portugalském r. 1892 a 1893 nepoškozeni věřitelé $4^1/_2\,\%$ půjčky z r. 1891 garantované tabákovým monopolem portugalským. Někdy přejímají cizí státy garancii za dlužníky; tak Francie za Tunis, nad kterým měla protektorát, r. 1833 Anglie, Francie a Rusko vždy třetinou za $5\,\%$ní řeckou půjčku 60 mil. fr.

Choulostivější je otázka intervence státu k ochraně jeho občanů jakožto věřitelů nedostojného státu cizího. Diplomatické noty málo pomohou, negativní represalie — neplnění smluv obchodních, vyloučení dluhopisů dlužnického státu z tuzemského bursovního obchodu, tarifní celní válka a pod. — i positivní, j. zabavení peněz dlužnického státu u tuzemských bank, zatčení jeho příslušníků a j., mohou poškoditi hůře stát intervenující než stát, který má jimi býti postižen. Dokonce pak jest

*) Čl. 176 holandské ústavy: »Závazky státu oproti dlužníkům jsou garantovány«; španělská ústava: »Veřejný dluh staví se pod zvláštní ochranu národa«.